

פרשת משפטים

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשבעי יצא לחופשי חנם" (שמות כ"א, ב). " (כ"א, א). **מדוע הפרשה פותחת ב-ו החיבור? מדוע לא כתוב "אלה המשפטים אשר תשים לפניהם"?**

הפסוק הראשון בפרשה פותח ב-ו' החיבור כדי לקשר אותנו לפרשה הקודמת וכדי ללמד אותנו שפרשת משפטים הינה המשך ישיר למעמד הר סיני המתואר בפרשת יתרו. הפרשה עוסקת במשפט שישרור בארץ במדינה העתידה לקום, לאחר שבני ישראל יסיימו את 40 שנות נדודיהם במדבר ויכבשו את ארץ כנען. הפרשה עוסקה בהנחת היסודות החברתיים למדינה ומטרתה להורות כיצד לטפל בגנב, בשור המשתולל בחוצות, במכה רעהו או מזיק לרכושו, במקלל אביו, במוצא אבידה, בדיני הלוואה, באיסור השוחד והשקר ובכלל בכל הסבך החברתי שמעלה מציאות החיים האפורה.

מדוע מכל גן (53) המצוות המצויות בפרשתנו, מתחילה הפרשה דווקא בדיני גנב? מדוע הפרשה לא מתחילה לעסוק באנשים התורמים לחברה (השבת אבידה, עזרה לעני וכו') ומתחילה דווקא לעסוק באנשים המזיקים לחברה?

נניח שיש אב שזכה לבנים "מוצלחים" אך אחד מהם "לא יוצלח" -גנב. הרי כל מחשבותיו ודאגותיו של האב הם דווקא לבן הזה. האב יעשה כל שביכולתו לעזור לבנו לשנות ולשפר את דרכו. כך גם הקב"ה שאנו בניו מעורר אותנו לדאוג קודם כל ולחזק את אחינו הגנב הזקוק לעזרה, ולכן הפרשה פותחת דווקא בנושא זה (מובא בשם רבי שמחה זיסל מקלם – "הסבא מקלם" 1,824-1,898).

מהו משפט צדק טבעי ומהו משפט צדק מוסרי? האם יש הבדל ביניהם? מהו משפט התורה? משפט צדק טבעי אינו מעוניין לחנך את האדם ואת החברה כי אם להסדיר את היחסים בתוכה כדי לשמור על הסדר הציבורי. המשפט המוסרי מתמקד בעיקר בחינוכו של האדם, בעילויו ובשינוי החיובי של אופיו. משפט התורה הוא המשפט המוסרי. נדגים זאת ב-2 דוגמאות מתוך דוגמאות רבות שניתן להביא מהפרשה.

1. הפרשה מתחילה בדיני עבד עברי:

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשבעי יצא לחופשי חנם" (שמות כ"א, ב). חז"ל מלמדים אותנו שמדובר בקניית עבד עברי מבית-דין, שמכרוהו בגניבתו. איך בדיוק קורה הדבר? דינו של גנב שנתפס בגנבתו כפי שמופיע בפרשתנו הוא לשלם תשלומי כפל. כלומר אם גנב טבעת בשווי 5,000 ₪ יצטרך לשלם 10,000 ₪. ככתוב: "אם במחירת ימצא הגנב... שנים ישלם" (כ"ב א-ג). אם אין לגנב לשלם תשלומי כפל הוא יכול למכור עצמו במקום זה לעבד.

מדוע הגנב צריך לשלם כפול? מדוע לא לבודד את הגנב כדי לשמור על הסדר הציבורי? האם התורה לא שמעה על "הרעיון הגאוני" של בית סוהר? איזה פיתרון התורה מציעה כדי להתמודד עם גנבים ומדוע? הסיבה שהתורה דורשת מהגנב לשלם כפול היא חינוכית. התורה רוצה שהגנב יחוש את מה שרצה לעשות לרעהו, ירגיש את הטעם המר של חסרון הכיס בדיוק באותו סכום שחש הגנב (לכן משלם כפול- 5,000 להחזיר את מה שלא שלו ו-5,000 נוספים שירגיש בדיוק את אותו חסרון כיס שרצה להזיק לרעהו). אולי הצער שיחוש יעורר אותו להבין את עוגמת הנפש שגרם

לזולתו. מאותו סיבה חינוכית התורה מציעה אלטרנטיבה אחרת מזו הנהוגה כיום לגנב שלא יכול לשלם את גנבתו. במקום להשליכו לכלא (מקום שבו יוכל הגנב ללמוד כיצד לבצע פשעים מתוחכמים יותר, ובכך "לבנות" את עולמו האישיותי), ובמקום לפתור נקודתית את הבעיה שלא תפריע לסדר הציבורי, מציעה התורה "תוכנית שיקום" לגנב כדי שיוכל להחזיר לעצמו את כבודו העצמי ולחזור מתוקן לחברה. הגנב יכול למכור עצמו לעבד למעין "משפחה אומנת" ולעבור תהליך שיקומי. מי שקונה עבד עברי יודע שצריך להיטיב איתו ושאינו יכול לעשות בו ככל העולה על רוחו. יש גדרים מדויקים של מה מותר לעשות עם עבד עברי וברור גם לקונה שמדובר בתהליך שיקומי שמטרתו לעזור לעבד לחזור מתוקן לחברה. צריך להיזהר מאוד בכבודו של עבד עברי עד כדי כך שחז"ל לימדו אותנו ש"כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו". האדון צריך לנהוג בעבד באותה רמה שנוהג בעצמו לדוג' לתת לעבד אותו אוכל ולא אוכל פחות טוב, אם יש כרית טובה וכרית פחות טובה, צריך לתת לעבד את הכרית הטובה יותר, בתום 6 שנים צריך לשלחו בעושר ובמתנות. במהלך התהליך השיקומי הגנב נחשף למשפחה טובה שמטיבה איתו, ממנה יוכל ללמוד כיצד צריך להתנהג כדי שיוכל לחזור מתוקן לחברה.

2. מצוות "אהבת הגר"

"ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים" - 36 פעמים חוזרת התורה על מצווה אהבת הגר. מעניין שלא מדובר באיסור כגון רצח, ניאוף וכד', שנראים באמת חמורים, אלא על מצווה שנראית "קלה" הקשורה באהבת הגר ובאיסור לצערו.

מדוע חוזרת התורה כל כך הרבה פעמים על אזהרותיה ללא פרופורציה לדרישותיה במצוות אחרות שנראות חמורות יותר? התורה רוצה לגלות לנו את הסודות הקטנים ביחס של האדם המבוסס בחברה, כלפי החלש הפגיע וחסר המגן. קשה לרסן את יצר ההתנשאות ואת הרצון להפגין כוח כלפי החלש וזוהי נקודת תורפה באופיינו. התורה רוצה לחנך את האדם ולגרום לו לשינוי בהתנהגות ובגישה – כיצד ?

"וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים (כ"ג, ט) כלומר על ידי פנייה אל הזיכרון הלאומי שלנו של חיי השעבוד והגלות במצרים, נבין טוב יותר את דרכי הגרים, נזדהה איתם וכך לא נצער אותם. על ידי חזרה מרובה על מצווה זו התורה רוצה שנבין שיש לנו כבני אדם נקודות תורפה בהתנהגות כלפי החלשים מאיתנו, וכדי להתגבר על בעיה זו צריך לרענן תמיד במחשבה ובדמיון את הזיכרון הקשה של היותנו עבדים חלשים ומושפלים במצרים.

דוגמאות אלו המופיעות בפרשתנו, מלמדות אותנו את סודה וכוחה של ההלכה היהודית. משפט התורה הוא משפט מוסרי שאינו מסתפק רק בהסדרת היחסים בין אדם לחברו כדי לשמור על הסדר, אלא מטרתו לחנך, לשנות את השקפת עולמו של האזרח ולהפכו לטוב יותר.

שבת שלום,